

ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ З ГЛИБОКИМ ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ

На сторінках статті окреслено прикладну цінність реалізації проектної діяльності у колі старшокласників з глибоким порушенням зору, з метою ефективного формування на їх особистісному рівні фінансової грамотності.

Схематизовано теоретичну проекцію сутнісної багатозначності проектної діяльності та представлено перелік рекомендованих дидактично-адаптованих проектів на рівні формування досліджуваного.

Підсумовано, що інструментарій проектної діяльності уможливорює формування в учнів з особливими освітніми потребами життєво необхідних умінь та навичок, завдяки моделюванню повсякденних фінансових операцій, які максимальним чином наближені до реальних. Зауважено, що такий формат навчальної співпраці уможливорює компенсацію фізичних обмежень зорового аналізатора за рахунок залучення аудіальної та тактильної складових до процесу пізнання.

Ключові слова: проектна діяльність, інклюзивно-освітнє середовище, старшокласники з глибоким порушенням зору, дидактично-адаптовані засоби, фінансова грамотність, спеціальний педагог.

Постановка проблеми. Щодня кожна доросла людина зіштовхується з необхідністю реалізації фінансових операцій. Оперування грошима – це практична навичка, яка формується у процесі цілеспрямованого апелювання особистості до власних знань на рівні практичних ситуацій. Проте, такі щоденні завдання не є легкодоступними для осіб з обмеженими фізичними можливостями, для яких кожен крок нерідко трансформується у справжній виклик, іноді навіть непосильний з точки зору фізичної доступності.

Особливо складними, та водночас не менш важливими для підтримання власного рівня життєдіяльності, є фінансові операції для людей з глибокими порушеннями зору. Означена дослідженням цільова аудиторія доволі часто зіштовхується з проблемою наявності у повсякденному житті неадаптованих цифрових сервісів та недоступних матеріалів, які суттєвим чином порушують баланс на рівні цілісної системи «інклюзія – адаптація – автономність».

Особливої гостроти соціального звучання заявлена тематика набуває на рівні спеціальної педагогіки, яка націлюється на нівелювання додаткової групи бар'єрів на шляху отримання учнями з особливими освітніми потребами рівних можливостей адаптації, задля забезпечення свого автономного функціонування на рівні усіх соціальних інститутів.

Доволі цінним, на канві формування фінансової грамотності старшокласників з глибоким порушенням зору, є потенціал проектної діяльності. Остання, як форма організації навчання, актуалізує формування досліджуваного шляхом актуалізації на особистісному рівні: критичного та логічного мислення, здатності вирішувати завдання прикладного характеру та готовності до активної міжособистісної співпраці.

Аналіз досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток галузево-інклюзивних підходів на рівні власних наукових розвідок свого часу зробили такі знакові українські учені, як: В. Синьов, М. Шеремет, А. Колупаєва, О. Таранченко, Н. Софій, Г. Нестеренко, О. Мартинчук, Т. Сак, В. Засенко, С. Федоренко та інші. Проте, сьогодні потребує більш глибокого наукового відрефлексування цілісний ряд наукових проблем, пов'язаних напряду з пошуком найоптимальнішого дидактично-адаптованого інструментарію для роботи з учнями із особливими освітніми потребами. Саме остання фактажність відіграла вирішальну роль на етапі обрання нами заявленої тематики дослідження.

Мета статті – проаналізувати прикладну цінність реалізації проектної діяльності на рівні інклюзивно-освітнього середовища для старшокласників з глибоким порушенням зору, з метою ефективного формування на їх особистісному рівні фінансової грамотності.

Виклад матеріалу дослідження. Апелюючи до історичних передумов кристалізації на рівні освіти феномена проектної діяльності стає зрозумілим, що поява досліджуваного була приурочена до об'єктивної потреби інтеграції теоретичного знання у рамки практичної діяльності. Саме теоретично-концептуальний каркас досліджуваного виду діяльності свого часу розробив відомий американський

учений Джон Дьюї (Дж. Дьюї, 2003). Останній вважав, що лише цілеспрямована мотивація, яка відповідає особистісним потребам актуалізує максимальний результат на рівні навчання (Дж. Дьюї, 2003).

У такому змістовому ключі сприйняття феноменологічної сутності досліджуваного, актуалізувалася потреба відрефлексування функцій спеціального педагога у вигляді двовекторно-діяльнійної зорієнтованості, яка дозволяє йому обрати один із двох можливих шляхів співпраці із досліджуваною групою суб'єктів пізнання, або:

- 1) фокусуватися на викладі необхідного навчального матеріалу (педагог – ретранслятор знань);
- 2) спрямовуватися на актуалізацію на особистісному рівні самостійного пошуку (педагог-ментор) (Т. Дудка, М. Чумак, 2024).

На рівні аналізу проблеми виконання спектру корекційно-педагогічних функцій на місцях, вважаємо за необхідне обґрунтувати шляхи практичної реалізації проектної діяльності, з урахуванням вищевикладеної двовекторно-діяльнійної зорієнтованості (див. табл.1).

У цілому, на рівні інклюзивно-адаптованого середовища ідейність проектної діяльності доволі виразно репрезентується крізь призму полірівневої позиційності практичної діяльності, націленої на:

- трансформацію навчальних умов у найбільш близькі до реальних;
- актуалізацію мотивації, креативності та творчих пошуків;
- формування навичок планування та підсилення цілеспрямованої ініціативності;
- підбадьорення суб'єктів пізнання задля досягнення практичних успіхів у діяльності;
- залучення колективу до участі у практико зорієнтованих проектах, тематичних екскурсіях (дидактично-адаптованих);
- активізацію учнів з інтелектуально вищим рівнем розвитку задля підтримки тих, хто потребує інформаційно-консультативної допомоги.

Таблиця 1

Шляхи реалізації спеціальним педагогом проектної діяльності з метою формування фінансової грамотності старшокласників з глибоким порушенням зору

<i>I шлях:</i> педагог – ретранслятор знань		<i>II шлях:</i> педагог-ментор
Доступність	повноцінна	лімітована автономна самостійність (дидактично-адаптовані інструменти + педагогічний супровід)
Дидактичний інструментарій та засоби навчання (адаптовані)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ аудіальна, тактильна та рельєфно-графічна подача матеріалу; ✓ брайлівські інструменти та екранні диктори; ✓ поетапні інструктивні вказівки (вербальні) 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ інклюзивно-адаптовані навчальні «зони» – голосове асистентування, брайлівські дисплеї тощо; ➤ дидактично-адаптовані аудіокниги, екранні читачі (JAWS & NVDA); ➤ аудіальна, тактильна та рельєфно-графічна подача матеріалу

У широкому сенсі, феномен проектної діяльності, на рівні досліджуваного, можемо трактувати як: цілісну корекційно-педагогічну систему, засновану на дидактично-адаптованому базисі функціонування інклюзивно-освітнього середовища, шляхом взаємодії усіх учасників навчального процесу та трансформації навчальних умов у найбільш близькі до реальних.

У вузькому сенсі, предметність окресленого можемо презентувати як результат актуалізації особистісної участі учня з особливими освітніми потребами у проекті за посередництвом діяльнійної складової, але за умов залучення дидактично-адаптованої системи навчального співробітництва з чітко вираженою практичною зорієнтованістю.

З точки зору спеціального педагога, реалізація проектної діяльності на канві інклюзивно-адаптованого середовища актуалізує:

- ❖ формування на особистісному рівні кожного учня з особливими освітніми потребами каркасу знань, шляхом подолання навчальних труднощів, спровокованих наявним

обмеженням фізичних можливостей;

- ❖ ідентифікацію особистісних інтересів, природних здібностей та задатків;
- ❖ формування траєкторії навчання, за посередництвом діяльнісної складової;
- ❖ формування сприятливого емоційно-діяльнісного клімату на рівні усього навчального колективу.

Апелюючи до ґрунтовності системно-діяльнісного підходу на рівні досліджуваного, проблематизується питання виокремлення цінності проектної діяльності, у модусі формування фінансової грамотності старшокласників з глибоким порушенням зору, за рахунок такого спектру корекційно-педагогічних дій:

- 1) оптимальне структурування змісту навчального матеріалу, з метою досягнення окреслених цілей формування фінансової грамотності, як компетентності, актуалізуючої примноження на особистісному рівні спектру фінансових знань, умінь та навичок за рахунок актуалізації всебічно-особистісного розвитку учнів з особливими потребами;
- 2) цілеспрямоване урахування рівня актуального особистісного розвитку задля проектування вершин перспективно-особистісного зростання;
- 3) системний «аудит» аксіологічного рівня теоретичної та практичної значущості навчального матеріалу, дотичного до індивідуально-вікових та психологічних особливостей досліджуваної категорії суб'єктів пізнання.

Проектна діяльність, як засіб актуалізації феноменологічного формування на рівні досліджуваної категорії учнів, вирізняється з-поміж існуючого переліку дидактичного інструментарію наступними характерними особливостями:

- засновується на використанні ігрових елементів навчальної діяльності з метою формування цілісного уявлення про фінансову поведінку, як складову досліджуваної грамотності;
- актуалізує розвиток особистісної готовності до складання плану, роботи з інформацією та тісної інтерсуб'єктної співпраці із колективом (О. Стукало, 2024).

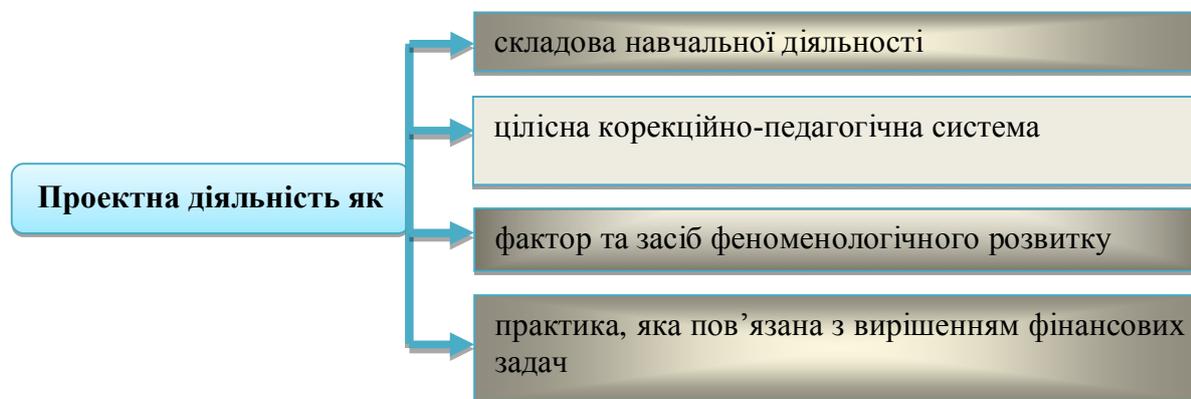

Рис.1. Теоретична проекція сутнісної багатозначності проектної діяльності для формування фінансової грамотності старшокласників з глибоким порушенням зору

На рівні роботи з визначеною цільовою категорією старшокласників, проектна діяльність уможливорює формування глибинного досвіду практико-зорієнтованого пізнання, за посередництвом тактильних і аудіальних джерел сприйняття інформації (див.табл.2) (В. Купрас, Н. Зозуля, 2025).

Теоретична «репродукція» досліджуваного на реальні умови корекційно-педагогічної співпраці, уможливила трактування фінансової грамотності як своєрідної компетентності, яку в умовах Нової української школи можна презентувати у вигляді тривимірно-діяльнісної проекції:

- ✓ опрацювання навчального матеріалу (аудіальним і тактильним шляхом);
- ✓ виконання практичних завдань;
- ✓ актуалізація індивідуальної траєкторії навчання (табл.2).
- ✓

Аксіологічні виміри проектної діяльності у фокусі формування фінансової грамотності старшокласників з глибоким порушенням зору

Фінансова грамотність актуалізує формування		Проектна діяльність	
умінь	життєво необхідних навичок	позначена ефективністю	забезпечена доступністю
<ul style="list-style-type: none"> ✓ моделювати фінансові операції; ✓ планувати бюджет; ✓ робити розрахунки 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ приймати безпечні фінансові рішення; ➤ планувати витрати раціонально; ➤ управляти власними фінансами 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ формування соціально-побутових навичок; ❖ актуалізації навичок самостійності; ❖ опанування фінансової поведінки; ❖ роботи на рівні малочисельних груп 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ тематичних аудіозаписів; ▪ тактильних схем; ▪ рельєфно-крапкових матеріалів; ▪ голосових застосунків для бюджетів
<p>Орієнтовний перелік типових дидактично-адаптованих проєктів:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ «Заплануй покупки» – аудіозаписи + тактильні картки; ✓ «Мій тижневий бюджет» – голосові програми; ✓ «Бізнес в школі» – проектно-рольова гра між командами; ✓ «Фінансовий щоденник» – аудіощоденник + рельєфно-крапкові матеріали 			

У рамках окреслення досліджуваної проблематики, вважаємо за необхідне виокремити спектр педагогічних умов, які актуалізують формування фінансової грамотності старшокласників з глибоким порушенням зору. Зокрема, перелік таких умов формують наступні:

- залучення висококваліфікованих педагогічних кадрів, які не лише володіють педагогічною майстерністю подачі матеріалу у галузі фінансів, але й доволі вправно реалізують дидактичну адаптацію з урахуванням особливих освітніх потреб досліджуваної категорії учнів. Діяльність цієї групи педагогів повинна фокусуватися на систематичному примноженні чисельності дидактично-адаптованого інструментарію, який є продуктивним на рівні інклюзивно-освітнього середовища та доречним для розгляду тієї чи іншої тематики;
- розроблення спеціального навчально-методичного забезпечення, заснованого на урахуванні індивідуально-вікових та психологічних особливостей досліджуваної категорії учнів. Надзвичайно важливим на рівні цієї позиції є збільшення обсягу такого матеріалу, який повинен актуалізувати рівень особистісної мотивації учнів за рахунок цікавого та глибоко пізнавального «контенту», націленого на формування фінансової грамотності (S. Kang та ін., 2025).
- створення високо комфортного емоційно-розвивального середовища для вільного продукування та висловлювання ідей, з метою оптимального феноменологічного формування;
- налагодження оптимального «циркулювання» системи практико зорієнтованого навчання, з прямим фокусом на потенційні можливості апеляції учнями до «багажу» власних знань, умінь та навичок у сфері фінансів, на рівні вирішення прикладних завдань (M. Parker та ін., 2025);
- залучення потенціалу батьківської підтримки, з метою формування фінансової грамотності дітей, шляхом мотивації їх діяльності, формулювання практичних порад та апеляції до глибин власного життєвого досвіду (Б. Турко, Т. Жмурко, 2025).

Висновки, перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. На основі вищевикладеного можемо зробити висновок, що педагогічно виваженим варіантом, на рівні формування фінансової грамотності старшокласників з глибоким порушенням зору, є інструментарій проектної діяльності. Саме остання уможливорює формування життєво необхідних умінь та навичок,

завдяки моделюванню повсякденних фінансових операцій, які максимальним чином наближені до реальних. Такий практико-центрований вектор реалізації навчальних завдань, актуалізує імплементацію особистісно зорієнтованого підходу на рівні інклюзивно-освітнього простору. Доволі важливо у цьому аспекті наголосити й на тому, що такий формат навчальної співпраці уможливує компенсацію фізичних обмежень зорового аналізатора за рахунок аудіальної та тактильної зорієнтованості процесу навчання.

Перспективними напрямками для реалізації подальших наукових пошуків вбачаємо у проведенні компаративного аналізу рівня ефективності використання в умовах інклюзивно-освітнього середовища для старшокласників з глибоким порушенням зору дидактично-адаптованих PBL-програм у порівнянні з традиційно-усталеними методами пізнання.

Список використаних джерел:

1. Дьюї, Дж. (2003). Демократія й освіта. Львів: Літопис, 294с. 2. Дудка, Т. Ю., & Чумак, М. Є. (2024). Формування проектної компетентності аспірантів у системі реалізації завдань професійної освіти в умовах вищої школи. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, (216), 30–36. [<https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-216-30-36>] [<https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-216-30-36>] 3. Купрас, В. В., & Зозуля, Н. В. (2025). Цифрові освітні технології у навчанні дітей з порушенням зору: потенціал, виклики та педагогічні ризики. *Інноваційна педагогіка*, 85(2), 46–51. 4. Стукало, О. (2024). Засоби проектування в освіті: критерії ефективності. *Вища освіта України*, №2, 45–52. 5. Турко, Б. Б., & Жмурко, Т. І. (2025). Інтерактивні методи навчання як засіб підвищення мотивації дітей з особливими освітніми потребами. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя: Психолого-педагогічні науки*, №3, 120–126. 6. Kang S., Kastberg S., & Mason B. (2025). Financial literacy for individuals with intellectual and developmental disabilities: Border crossing required. *School Science and Mathematics*. Volume 125, Issue 1. Pp. 18-32. 7. Parker, M., Maree, J., & Afolabi, S. Barriers to Financial Literacy for Blind Students: A Study of the South African Context. *Disability & Society*, 32(5), 759-777.

References:

1. Dewey, J. (2003). *Demokratiya y osvita* [Democracy and Education]. Lviv: Litosyp, 294pp. [in Ukrainian].
2. Dudka, T. Yu., & Chumak, M. Ye. (2024). *Formuvannya proektnoi kompetentnosti aspirantiv u systemi realizatsii zavdan' profesiinoi osvity v umovakh vyshchoi shkoly* [Formation of Project Competence of Postgraduates in the System of Professional Education Tasks in Higher Education]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pedagogichni nauky*, (216), 30–36. [<https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-216-30-36>] [<https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-216-30-36>] [in Ukrainian].
3. Kupras, V. V., & Zozulia, N. V. (2025). *Tsyfrovii osvitiini tekhnolohiyi u navchanni ditey z porushennyam zoru: potentsial, vyklyky ta pedahohichni ryzyky* [Digital Educational Technologies in Teaching Children with Visual Impairments: Potential, Challenges, and Pedagogical Risks]. *Innovatsiina pedahohika*, 85(2), 46–51 [in Ukrainian].
4. Stukalo, O. (2024). *Zasoby proektuvannya v osviti: kryterii efektyvnosti* [Means of Designing in Education: Criteria of Effectiveness]. *Vyshcha osvita Ukrayiny*, (2), 45–52 [in Ukrainian].
5. Turko, B. B., & Zhmurko, T. I. (2025). *Interaktyvni metody navchannya yak zasib pidvyshchennya motyvatsii ditey z osoblyvymy osvitnimi potrebamy* [Interactive Teaching Methods as a Means of Increasing Motivation of Children with Special Educational Needs]. *Naukovi zapysky NDU im. M. Hoholia: Psykholohho-pedahohichni nauky*, (3), 120–126 [in Ukrainian].
6. Kang, S., Kastberg, S., & Mason, B. (2025). Financial literacy for individuals with intellectual and developmental disabilities: Border crossing required. *School Science and Mathematics*, 125(1), 18–32. [<https://doi.org/10.1111/ssm.2025.125.1.18>] [<https://doi.org/10.1111/ssm.2025.125.1.18>] [in English].
7. Parker, M., Maree, J., & Afolabi, S. (2017). Barriers to Financial Literacy for Blind Students: A Study of the South African Context. *Disability & Society*, 32(5), 759–777. [<https://doi.org/10.1080/09687599.2017.1298805>] [<https://doi.org/10.1080/09687599.2017.1298805>] [in English].

KOSHARNYI I. PROJECT ACTIVITY AS A MEANS OF FORMING FINANCIAL LITERACY OF HIGH SCHOOL STUDENTS WITH PROFOUND VISUAL IMPAIRMENT

The article outlines the applied value of implementing project activities among high school students with profound visual impairment, with the aim of effectively forming financial literacy at their personal level.

It is emphasized that in the process of practical implementation of project activities in the inclusive educational environment, the function of a teacher can be presented in a different two-vector projection: as a relay of knowledge (by focusing attention on the presentation of the necessary educational material) and a mentor (thanks to the actualization of independent search at the personal level).

The ways in which a teacher implements project activities to foster financial literacy in high school students with profound visual impairment are illustrated through a tripartite analysis: path, accessibility, didactic tools, and teaching aids (adapted).

A list of recommended didactic-adapted projects is presented to develop the financial literacy of high school

students with profound visual impairment.

It is emphasized that the ideological nature of project activities within an inclusive and adapted environment is represented by the multi-level nature of the specific positionality of practical activities.

The definition of the phenomenon of project activities at the subject level is represented as a holistic pedagogical system based on a didactic-adapted framework for the functioning of an inclusive environment, through the interaction of all participants in the educational process and the transformation of educational conditions into those that are closer to reality.

A theoretical projection of the practical significance of project activities for developing financial literacy in high school students with profound visual impairment is presented.

Axiological dimensions of project activities are designed to focus on forming financial literacy in high school students with profound visual impairment.

It is concluded that the tools of the project method enable the development of vital skills and abilities, thanks to the modeling of everyday financial transactions, which closely resemble real-world conditions. It is noted that such a format of educational cooperation enables compensation for the physical limitations of the visual analyzer, given the auditory and tactile orientation of the learning process.

Keywords: project activities, inclusive educational environment,, high school students with profound visual impairment, didactically adapted tools, financial literacy, special educator.

DOI: <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series19.2025.49.08>

УДК: 376-056.246(092)(477)

О. В. Козинець

o.v.kozynets@npu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-6325-4783>

Д. В. Ткаченко

24fsio.d.tkachenko@std.udu.edu.ua

<https://orcid.org/0009-0001-2273-9813>

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛОГОПЕДІЇ В ПЕРСОНАЛІЯХ: ЛІЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА СМІРНОВА

У статті здійснено системний аналіз життєвого та науково-педагогічного шляху Лілії Олександрівни Смирнкової — однієї з провідних постатей української логопедії другої половини ХХ століття. На основі архівних джерел, спогадів колег та наукових публікацій уперше відтворено біографічний та професійний шлях ученої, визначено основні етапи її діяльності: від практичної роботи в школі для дітей із порушеннями мовлення до багаторічного викладання у Київському державному педагогічному інституті імені О. М. Горького. Розкрито внесок Л. О. Смирнкової у розвиток методик логопедичної роботи, зокрема в галузі діагностики порушень мовлення, удосконалення форм і засобів навчання дітей з інтелектуальними порушеннями, розробки практичних матеріалів для логопедів. Особливу увагу приділено її посібнику, написаному у співавторстві з М. А. Савченко «Виправлення вад вимови в учнів молодшого шкільного віку» (1969 р.), який став першим систематизованим українськомовним методичним виданням у галузі логопедії та мав значний вплив на формування вітчизняної логопедичної школи. Показано педагогічні й особистісні риси науковиці, яка поєднувала високий професіоналізм із людяністю, інтуїцією та творчим підходом до дітей.

Автори статті обґрунтовують наукову й історико-педагогічну цінність вивчення спадщини Л. О. Смирнкової для сучасної спеціальної освіти, визначають напрями подальших досліджень, пов'язаних із осмисленням її наукових праць і методичних ідей, актуальних для підготовки логопедів сьогодні.

Ключові слова: історія логопедії; українська спеціальна освіта; дефектологія; мовленнєві порушення; корекційна педагогіка; методика логопедичної роботи; історико-педагогічний аналіз; наукова спадщина; інклюзивна освіта, КДПІ імені М. Горького.

Постановка проблеми. Постаті, які залишають помітний слід в історії спеціальної освіти,